

dačke jednako kao i memoarske – projekcije ni slučajno nisu nalik bedekerskoj postavi tih naših sredina. One su, takođe, u stvari, u znaku izvesnog *mitskog ozaravanja*, reči koju je, negda, mario Borislav Radović. One su građene *iskosa*, i one, po pravilu, predstavljaju nepoznato međuvreme, ili, ako baš hoćete, nepoznati međuprostor, *sa svim ukrštajima starinskog primitivstva i zapadnjačkih snobskih novotarija* (I. Sekulić). Tu tipičnu *muklu neizvesnost predela*, očevdno, ne bismo niti smeli niti mogli da označimo kao geografsku. Jer, kao što nema Sombora bez Veljka, tako bez njegove uobrazilje, bez njegovih svakojakih odstupanja i drukčijih struktura nema ni Ravangrada koga su, toliki među nama, posve uzaludno tražili na atlasu Vojvodine, ne znajući da je ta iskošena opštost, ta iznesena, a može biti i tekako ponesena sublimacija takođe posledica jednog međuvremena. Dabogme, i onog prostora prema kojem je jedno Veljkovo okno većito zurilo. Najradosnije još u zvezdanu ravničarsku noć.

Jer, upravo je on bio napisao kako *zvezdama svojim zanela se noć*.

I u tome treba tragati za motivima stvaranja jedne nove mitologije, do koje je i Veljku bilo svakako stalo. »Mit nastaje saživljavanjem, uraščivanjem u tkivo, u kompleks primanog i slučenoga sveta, a saznanje o njemu samo je registrovanje i analiza. Recimo, dakle, da je tako.« A upravo su ta osnovna, sebična pokadšto, svakojaka naša raspoloženja, osnova za rast uobrazilje stvaraoa. Omaleni kružni timpanon svojevremeno je bio dovoljan Veljku za varijaciju na temu žute boje, timpanon iz Dečana. Zatim, jedno mladičko iskustvo najednom, na Veljkovim stranicama, izrasta u *monumentalnu i moralnu, patetičnu pozadinu*. Tako Beograd, koji je Veljko bezmerno voleo i često opisivao, u tom trenutku stoji u dijalogu sa vizijom koju je Dušan Matić ostvario u poemi *Beograd kako ga ponekad vidim*, a svakako *s oreolom dužnosti oko glave*. Uostalom, ne jednom, Veljkove slike i dojmovi stoje u neposrednom dijalogu sa drugima, sa kolektivnim zanosom trenutka tako često. Kada, recimo, Veljko napiše kako »maja hiljadu devetsto i četrnaeste Beograd je ličio na zbeg kome se učinilo da, najzad, više nije zbeg«, onda se, za tren oka, jedna druga slika Beograda javlja kao referencija izuzetne snage. Radi se, opet, o pitanju Dušana Matića kako je Beograd izgledao pre rata 1914. godine. I radi se o odgovoru Miloša Đurića kako je, tad, neodoljivo bio nalik na Atinu, na Grčku antičkog vremena. Tako se, eto, u bogatom raspletu, ta doživljajnost Veljka Petrovića pomalja u svojim još nedovoljno otkrivenom, ili pak posve nepoznatim valerima.

Uostalom, ni fenomen čitavog Veljkovog antejskog kompleksa nije još ni slučajno do kraja uočen. Ne radi se samo o poznatoj slici ratara na ravnicima, pod zvezdama, usred Panonije, kao usred Haldeje. Radi se o specifičnom osećanju za zbivanja koja obično zovemo razgovor stvari i bića, ili pak roman prirode. Ponosan što je u sebi nosio – patetično kazano – »dušu pradedova, pastira i hajkača«, Veljko je ne jednom naglašavao: »U naša domaća protivrečja treba ubrojati i otupljivanje prema prirodi za poslednjih šest decenija, pre no što je zveket mašinerije i nadro otvoreno i ofanzivno, u naše duhove.« Kao ono u Sopoćanima, i usred zelenog mora prirode, tračajući, opet, za svojom jedinom sudbinom, za svojim jednim junakom, za svojim malenim maslačkom, Veljko je i tu tragao za osobešću, za hrastom koji bi mogli da slikaju stari majstori, ali i za vedrinom i svetlošću. Od svega na svetu, za vreme onog bogatog i plodnog života, Veljko je kada najviše voleo »najprisniji razgovor sa svojim starim, omiljenim orahom, ili sa svojom pradedovskom maslinom, izuvijanom, iskrvrganom i izrovašenom od bure, munja i vojnih pohoda«. Tako je Veljkov panteizam u biti njegovog patriotizma, kao mladičke, bogate, trezne emanacije snage i poleta. Rodni kraj, utisci iz detinjstva i neprolazni trenuci saživljenosti sa prirodom stoga i stoje u žiži njegovih stvarnih interesovanja. Nije nelogično, već upravo do kraja prirodno što je citirao jednog francuskog pesnika: »Otađzbina, tajanst-

ven brak jednog sloja ljudi i jednog predela...« Tako se ovaj vitalni naš pisac elementarno i samotnički odupirao onome što je zvao »konzervativna moć vremena«. I tako je, na kraju krajeva, i sonorne tenore, i bačke i bantske ćilimarke, i varoške straže, i tragične smrti, i svakojake naše protivrečnosti, i monotoniju našeg pejaža, i samotništvo naših mislilaca, i uspravnost naših gorskih znakova, i patetične iskaze naših slobodara, nekadašnjih zatočenika, i prepelice u ruci, i vremena okupacijska, i salašarske bune – Veljko uspevao da, tako često, učini stvarnijim, kompletnijim i autentičnijim nego što su to oni, u osnovi, trajali, u prigušenim prostorima, usred mrtvaje zavičajja, nekad. Žestina Veljkove reči, tako nemilosrdne prema vlastitom lokalizmu, svakako je svojim silovitim negatorstvom unekoliko otklonila jeftini utisak kičerski aranžiranih pejzaža i dogodovština našeg naivnog slikarstva. Tako se jedan kritikizam poduhvatio, *unapred*, bezmalo profetski mnogobrojnih dijaloga sa našim površnim, banalnim, geografskim literarnim dojmom. Sećate li se uvodnog pasusa eseja *Bačka zimi*, koji je Veljko Petrović objavio još 1937. godine? »Uveren sam da će naslov ovog našeg današnjeg razgovora izazvati u svakome ko nije odrastao na toj našoj blagoslovenoj bačkoj ravnicu otprilike istu predstavu: onu običnu zimsku sliku iz takozvanih porodičnih, ilustriranih časopisa, s dopisnih karata, s amaterskih, fotoografskih izložaba, sa starih bojadisanih snimaka u starim kućama. Bela, belomodra ravan gubi se u sivomrkoj daljini, iz ravne, glatke, bele nizine, u jednom uglu, samo nešto izviruju uvučeni, utonuli krovovi čije šiljke omeškava i tupi debeli pokrivač, a ispod koga već žmiri po koji žuti prozorčić, u dubini već zapada veliko, crveno sunce, u drugom uglu, na smrznutoj barici, točilljaju se dundasta, zamurena deca, zavejanim putem naziru se sanke gde pristiju u oblaku pare. Br-r! Unutra, unutra, zavucite se oko banka, za veliku, zadržgu peč što brekće od kukuruznih čokanja kojima je spolja neprestano hrane. Hajd!, nije vajde, večerati, razume se, kobasica, pihitija, čvaraka, pasulja s kožurom, pa u legalo, pod perjanu dunju što se, kolika je, o tavanicu češe. To je ta poznata, prečanska, zimska idila, taj 'kič', u kome, kao u svakome kiču uostalom, ima i istine, ali samo delimične i naročito oslađene istine.« Nije teško prepoznati u blago ironičnoj slici koju Veljko sugerise, čitav buljuk naših tzv. deskriptivnih, zakasnelih malih feljtonista koji takođe nude kičerski rekvizitarni ambijenta. Za nas je, u ovom trenutku, bitniji kontrapunkt koji tad Veljko saopštava: »Zima u Bačkoj ne počinje sa snegom, čak ni s mrazom, već s jesenjim kišama. Ne sa čistim saonikom već s teškim, lepljivim blatom. A ono je teško jer zima tamo ne znači početak odmora, mirovanja i pirovanja, kao u južnim kišnim sezonama. Ni zimi se ne pučkaju lule niti se izležavaju kratke i trudne letnje noći... Ko se zanese i zaboravi, zemlja je klizava, isklizi ispod nogu, iz onih debelih katastarskih knjiga. A onda? Bačvanin bez zemlje vrlo je žalosna prilika, kao iščupani i na drum bačeni vlat...« I upravo u tom kontrapunktu kao da je sadana čitava antejska, brižna pouka Veljka Petrovića: praobredni pokret čovka jeste u trenucima setve, kad »zemljine brazde zasipaš čistim i zvoničkim zrnelijem«, usred ravnice, u osi horizonta, vasseljene. Ta silnija i smišljenija ruka, ta minuciozna, analitična, opet drukčija slika čovekovog dlana, zemljine raspukline, požara sunca nadomak ravangradskih zbitija, ti zaoštreni, uobraziljom svedeni vidici putnika koji hodi bezmerno zemljom, – sve je to, dakako, posve drukčije nego u poznatim referencama o tzv. epskom pripovedaču, o realizmu. I kao što je u prozama Veljka Petrovića, ambijentiranim u karlovačke zasenjene prostore, Krleža pre dvadesetak godina video projekciju pogaslih plamenova jednog građanskog mentaliteta, uz atribute filoksera i jektike, tako se u kontekstu ukupnog sveta Veljkove literature jasno može prepoznati elementarnost stvarnih pukotina takozvane realističke naracije, kao posledica nadarene spoznaje fragmentarnosti kao odnosa, kao slike života koji traje.

proza polja

optuženi kosta drecun

čedomir mirković

– radimo na inventarisiranju u velikoj samoposluzi »Jedinstvo«, jednoj od prvih velikih samoposlužnih prodavnica u Beogradu.

Prema dogovoru koji je Spajić sklopio uz pomoć svojih prijatelja iz Studentske zadruge, trebalo je da, nas dvojica, pomažemo dok se, za neradnih prazničkih dana, popisuje roba, i da za taj posao dobijemo po šezdeset hiljada. Za mene je to, tada, bila najveća količina novca koju ću imati; moja tadašnja stipendija, s kojom sam kako-tako živio, bila je osamnaest hiljada.

Spajić me je privoleo da novogodišnju noć provedemo zajedno. On će platiti konzumaciju za četvoro, a ja da mu vratim polovinu kad primimo novac.

Možda je i na taj način hteo da se obezbedi, da ne izneverim.

Ostali smo u »Lionu« do dva sata. Uspeli smo, već korišćenim temama i dosetkama, da održimo prijatno raspoloženje za stolom, umeli smo da pijemo a da se ne opijemo. Nijednom nismo pomenuli sutrašnje obaveze. Rastali smo se kod Vukoveg spomenika; ja sam se sa svojom devojkom odvezao taksiem, a Spajić je otišao prema Slaviji pešice.

Odpavao sam sat-dva, obrijao se i popio čaj, a nekoliko minuta pre šest već sam stigao pred »Jedinstvo«. Bio sam bezvoljan i neispavan; priželjkivao sam da nam otkaužu posao. Gadiru se mi se pušte ulice, novac mi se činio neizvesnim i nepotrebnim, a obaveze teškim. Spajić je, međutim, bio raspoložen, želeo je da što pre počnemo. Otkrio mi je da poznaje većinu ovađšnjih prodavaca, jer povremeno pomaže pri pranju staklenih delova fasade. Ljubio se s prodavačicama, čestitao im Novu godinu, začikavao se. Neke je znao po imenu; od ostalih je lukavo uspevao da dozna kako se zovu. Upoz-

navao ih je sa mnog; bile su srdačne, mada su, u početku, razgovarale sa Spajićem kao da ja nisam prisutan.

Tačno se znalo šta Spajić i ja treba da radimo.

Dali su nam svežnjeve spiskova; trebalo je da u ogromnoj prodavnici – koja je, bez kupaca i nezagrejana, ličila na skladište napuštenih stvari – pronalazimo artikle po redosledu, da ih brojimo ili merimo, a količinu da upisujemo u prazne kolone. Brzo smo otkrili da se spiskovi bezmalo poklapaju s rasporedom robe; izgleda da su napravljeni pri prvobitnom razvrstavanju, a da su samo novi artikli, mestimično, remetili utvrđeni red.

»Ovo je Drecun, šef samoposluge« – pokazao mi je Spajić, s daljine, čovka starog četrdesetak godina, nešto iznad srednje visine, elastičnih pokreta, crne kovrdžave kose. Drecun je zračio samopouzdanjem. Neprekidno se kretao između polica s robom, zastajkivao iznenada, umeo da presretne radnika i da, zaustavivši ga i ostavivši da čeka, razgovara s nekim ko je desetinama metara udaljen.

Upitao je Spajića kako je, upitao ga na način koji i ne zahteva odgovor, i nastavio da krstari. Spajić se nije ni trudio da odgovori do kraja; poznavao se dugo s Drecunom i, videlo se, uživao njegovu naklonost. Kasnije je Drecun zastao pored klupe na kojoj smo Spajić i ja držali formulare; Spajić je shvatio da treba da me predstavi. Drecun je bio ljubazan, onako kako to umeju mladi i otrešiti ljudi seljačkog porekla kad se dokopaju neposredne, opipljive vlasti.

»Kako vam se dopada kod nas?« – pitao je dva puta, naprežući se da mi, po onome što kažem, odredi što tačnije mesto u svojoj evidenciji karaktera.

Nastojao sam da – odgovarajući neodređeno, nešto nalik na »videćemo na kraju« – prikrijem odsutnost i mamurluk.

Jutrošnja beogradska štampa opširno javlja o otkrivanju pljačke u trgovinskom preduzeću »Među-rečje« i o predstojećem suđenju generalnom direktoru Kostu Drecunu. U »Ekspresu« ima i pokoji detalj o načinu na koji je direktor trošio zamašne sume. Pominju se boravci u vojvođanskim izletištim, veze sa uticajnim ličnostima, slatki život, manekenke i glumice, nezajazljiva pohlepa prikrivana maskom uglednog privrednika.

Samo »Politika« navodi da ću ja predsedavati sudskim većem.

Drecunove slike u novinama izostravaju sećanje, već nedeljama obnavljano, na januarske dane 1965. godine.

Moj fakultetski kolega Spajić ponudio mi je da – za vreme novogodišnjih praznika, te, 1965. godine

»Ne smemo mnogo da vas umorimo; jednog ćete dana vi pravnici da nam zatrebate« – smešio se šeretski, gledajući me bistrim očima.

Radili smo tri dana, od šest izjutra do osam uveče.

Meni je povremeno bivalo neizdrživo. Najradije bih pobegao, digao bih ruke i od obećanog novca, ali nisam hteo da pravim neprilike Spajiću. Smetala mi je i familijarna atmosfera u koju sam bio uvučen; nije mi prijala nametljiva srdačnost sredovečnih prodavačica i kasirki, koje su mi donosile kafu i nudile me sendvičima što su preda mnom pravile, obračale mi se prisno, uživale kad bih postajao govorljiviji. Zazirao sam da ostanem sam među robom, čudilo me je poverenje koje mi je poklonjeno, pribojavao sam se da će me osumnjičiti da sam nešto uzeo. Rekao sam jedanput Spajiću kako ne bi bilo dobro da u nas posumnjaju a da nam to ne kažu. On me je pogledao začuđeno, a potom počeo da to što sam rekao obrće u nekoliko šaljivih varijanti.

Na Drecunu se nije primećivao zamor. Čas je podsticao da se brže i urednije radi, a čas savetovao predah ili okrepljenje. Čim bismo do kraja ispunili neki od spiskova, on ga je uzimao i odnosio u kancelariju koja se nalazila u uglu samoposluge, izdignuta na postolje do kojeg je vodilo nekoliko stepenika. Trebalo je da se sav posao popisivanja završi istovremeno; kad nas dvadesetak popisivača privedemo kraju brojanje i upisivanje, tada da se u Drecunovoj kancelariji već srede spiskovi i naprave konačni obračuni.

Naš posao je, kao i sve što je zamorno i što se radi preko volje, naglo, bezmalo neočekivano, počeo da se privodi kraju. Bilo je došlo i treće veče. Nastala je trka. Radilo se navrat-nanos, odoka, bez udublivanja. Ženski deo popisivača već je pripremao stalaže za sutrašnje otvaranje.

A onda, pred sam završetak posla, Drecun me je iznenadio.

Izšao je naglo iz svoje kancelarije i pogledao po prodavnici. Mada je između njega i mesta na kojem sam se ja nalazio bio prazan prostor, on se, žmirajući od jakog osvetljenja, tobož ne videći dobro, okretao prema izlazima. Ali, ja sam osećao da mene traži. Zaustavio je oči tako vešto odglumivši kako me je pronašao da se, za njegovim pogledom, okretoše i oni što su, već dokoni, stajali okolo. Drecun strča niz stepenice noseći u ruci list hartije, stade naspram mene, nagnu se s ljubaznim osmehom ispod kojeg sam osećao udare zlobe.

»Koji vam je ovo broj?«

»Sto osamnaest« – pročitah otupelim glasom.

»Sigurni ste?«

»Sto osamnaest« – ponovih ravnodušno, ne uspevajući od njegovog prsta da vidim na šta se ovaj broj odnosi.

»Podite da proverimo.«

Za nama je krenula još nekolicina; Spajić je bio uznemiren, ostali radoznali.

Zaustavio se u onom delu prostorije koji smo prvog dana pregledali.

»Da li je moguće da ovdje ima sto osamnaest četki za cipele?« – gledao me je ustreljalo.

Prebrojao sam, iskosivši se da vidim.

»Osamnaest« – rekoh.

»A ovdje piše sto osamnaest?«

»Žao mi je, zaista mi je žao« – izustih, mada je bilo neverovatno da sam mogao napraviti takvu omašku. A ne znam ni zašto bi takvu pogrešku, i to baš moju, Drecun tek sad otkrio.

Video sam da hoće nešto da saopšti, meni, – ali zbog onih što su se tiskali okolo.

»Verujem da je to jedina greška« – dosetih se.

Drecun odustade od onoga što je hteo da kaže, raširi ruke, pođe, pa opet zastade.

»Mladi ljudi« – reče neuverljivo.

Udaljio se nezadovoljan.

I u držanju tela videla se njegova uzavrela mržnja.

Na brzinu su skupljani delovi kartona na koje smo spuštali robu. Posao je bio gotov. Radnici su žagorili. Izlazili su dovikujući se.

Spajić me pozva da uđemo u kancelariju i pozdravimo se sa šefom. Videlo se da nas je Drecun očekivao. Ponudio nas je da sednemo. Sipao je vinjak u čaše. Popili smo naiskap, sva trojica. Razmenili smo nekoliko rečenica, o zavičaju, o Spajićevom i mom fakultetu, o studentskom domu. Drecun nam otkri da vanredno studira ekonomiju. Iz Vojvodine je, kaže, ali je doseljenik. Pomenu suprugu i decu. Zeleo je da deluje vedro i srdačno.

»Nadam se da vam nije bilo teško ni dosadno kod nas; navratite kad prolazite, nemojte da zaboravite radničku klasu.«

Uze, ustajući, spremljene paketiće, lepo upakovane, i zamoli nas da primimo poklon. Napomenu, obračujući se Spajiću, da će nam novac biti brzo uplaćen. Spajić mu se zahvaljivao, nastojeći da ne bude dodvorljiv.

Rukovlasno se.

Napolju nas dočeka hladnoća. Nagovorih Spajića da odemo do »Boke«, na večeru. Jasno mi je bilo da očekuje da ja započnem razgovor o Drecunu. Meni se činilo da se, sa svakim korakom kroz osvetljen i lampionima ukrašen Beograd, po celu godinu udaljujem od trodnevnog posla. A kad se – čekajući da se pripremi naručena večera – mašismo za paketiće koje smo bili odložili na slobodnu stolicu, Spajić ne mogade da odolli da ne pomene Drecuna i moju nevolju s pogrešno upisanim brojem. Pohvalih izbor čokolada i biskvita, ali o Drecunu ne rekoh ni reči. Kao da sam ga, tada, bio potpuno zaboravio.

crno sunce

tomaž šalamun

ALOJZ WAGNER

O, živi ljudi, koji ste me prizivali.

Mislili ste da sam slavni

Wagner. Sećam se vaših ironičnih,

zачуđenih likova, kada me pitaste
šta sam po zanimanju. Ja sam Wagner,

frizer u Ljubljani.

Sin mi se utopio u Savi, ja nisam. Umro sam

prirodnom smrću u pedesetpetoj. Niste to

dobro razumeli. Gala Placidija

nije dopustila da se pitanja ponove.

Otad je prošlo šest godina. Niko me više

nije pitao. Trideset godina ranije

nisam imao priliku. Svakog dana

razmišljam o onom danu u Studentskom.

Sin mi se utopio, ja nisam.

CRNO SUNCE

Pakao je nastao kad nam je Dante objasnio kako

seksualno funkcioniše.

Ranije nije postojao:

I Petrarka.

Koji kao zeleni pas na četiri tamnozeleno mokre

šape njuška Vauclose i dodiruje svoju odeću.

Razmišlja o knjigama, koje mu je otac

saždio, ne o Lauri.

Radi se o trci.

Ko je brži.

Bog sa svojim peskom ili mi sa svojim jezikom.

Pesak je jezik ognja.

Oganj je pesak Boga.

Padam!

Poput na smrt začaranog hrasta rušim se, a još i
ženskost želi da bude više od metafore.
Svojom vlažnom, oblom, mekom kožom, svojim
opijajućim mirisom što podseća na čudne pečurke dovodi me
u ludilo.

Zašto drhtite, zidovi pakla!

Usamljen sam do smrti u zagorelom mesu.

Priroda me umara.

I umori me tako strašno, da tonem.

Zvezde se razilaze.

Ja sam sunce.

Bez vazduha.

Vaštačka vatra, koja pada po crnoj kosi dece, prodire u

njihova srca, tako da pucaju kao zaponci.

Usta im se otvaraju kao mumijama.

Ruke im se kao pobožnim mumijama prekrizuju

na prsima.

I blede u božjem slavlju, moje ime grgolje

dok se oblačim.

Kad popravim okovratnik, pred njim, ogledalom, već je

prekasno.

TIMES SQUARE

Ponizno te molim, o Bože, ukloni me!

Likvidiraj mi glavu i zapešća.

Neka budem torzo koji bljuje krv.

To će mi biti dovoljno.

Neka se glava i dlanovi gledaju izvan mene.

Neka ih šutiraju, neka ih vrte nad vodoskokom.

Neka se neko s upaljačem približi.

Neka ih u nebesa ispali iznad katedrale.

KRV BIBLIOTEKE

U Guanajuatu, pred lavovima na kolonadi

pozorišta, seto sam se na tebe, Magna

Grecia. Partenon je izgrađen poput skladišta.

Indijanac u rukama stišće sitniš a srebra, koje

spirahu reke, već odavno nema: Kako si pio

pivo u vozovima, što su leteli po snežnoj ravnici

u velikim godinama Poljske! Tada si me pitao:

jesi li spavao s njom. Dolazio sam iz onog

malenog stana u kome je živeo Ingarden, i

mislio da sam otkrio poslednju mudrost. I

tvoje sam ruke gledao nakon moje prve smrti

koja rasipaše vonj. Manijakalno sam

ponavljao: Nedostaje ti kožuh u ledenoj

slovenskoj zemlji. Bio si izdatak za bogataša.

(iz knjige Glas, Obzorje, Maribor, 1983.)
prevod i prepev: Jaroslav Turčan i J. Zivlak